

Türkiye’de İnsanlar Zaman Yoksulu, Kadınlar Daha da Yoksul¹

KEİG Platformu

3 Ocak 2019

Zaman kullanımı ile ilgili karşılaştırmalı istatistiklere bakıldığında, Türkiye özel bir konuma sahip. İstihdamda olanlar yoğun bir zaman yoksulluğu ile karşı karşıya. Cinsiyet eşitsizliği açısından incelendiğinde, erkekler ücretli işlerde, kadınlar ise ücretsiz işlerde. Türkiye OECD üyesi ülkeler arasında en fazla çalışılan ülkelerden biri. Dolayısıyla, hane içindeki iş bölümünde eşitsizliğin en yoğun olduğu ülkelerin başında Türkiye gelmekte.

Türkiye, OECD üyesi ülkeler arasında çalışanların en az boş zamana sahip olduğu ülke!

Çalışanlar açısından Türkiye OECD üyesi ülkeler arasında en az boş zamana sahip ülke (OECD, 2016). Bu verilere göre, Türkiye’de bir birey ortalama olarak uyku dahil kendisine günde yalnızca 13 saat 33 dakika ayırmakta. Bu bağlamda OECD tarafından üye ülkelerde çalışma-yaşam dengesini ölçmeyi amaçlayan “Daha İyi Bir Yaşam Endeksi” verileri dikkate değer. Bu endeksin alt bileşenlerinden biri olan aşırı çalışma oranlarında Türkiye ilk sırada. Haftada 50 saatten daha fazla çalışma durumunu ifade eden aşırı çalışma, Türkiye’deki çalışanların %33’ünün iş koşullarını oluşturmakta (OECD, 2018). 2016 yılında aşırı çalışmaya maruz kalan çalışanların oranı %43 iken 2017 yılında %33.8’e gerilemesine rağmen, Türkiye ilk sıradaki yerini korumakta. Üstelik, iş-yaşam dengesindeki bozulma giderek artmakta. Çünkü çalışan erkeklerin ücretli işlere ayırdıkları zamanın 2006 yılından 2015 yılına arttığı gözlemlenmekte (TÜİK, 2015).

Çalışanların boş zaman ve dinlenme hakkına Anayasa’da ve İş Kanunu’nda yer verilmiştir ve sosyal bir hak olarak boş zaman hakkı anayasal teminat altındadır. Uluslararası sözleşmelerde de başta İnsan Hakları Beyannamesi olmak üzere herkesin dinlenmeye, eğlenmeye, özellikle çalışma süresinin makul ölçüde sınırlandırılmasına ve belirli dönemlerde ücretli izne çıkmaya hakkı olduğu gözetilmiştir.

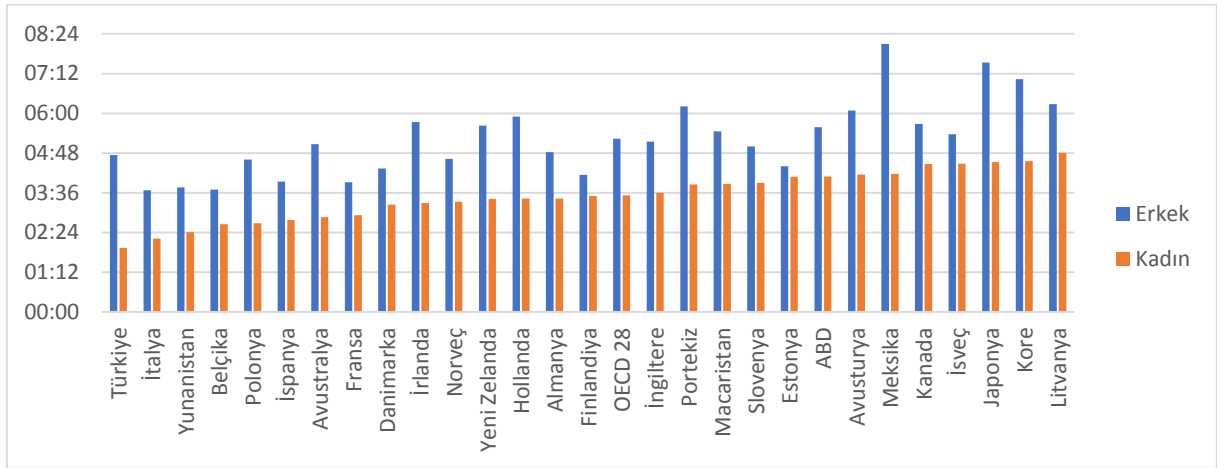
Türkiye OECD ülkeleri arasında cinsiyet eşitsizliğinin en fazla olduğu ülkelerden biri

Çalışma-yaşam dengesinde çalışma lehine bozulmanın en yüksek olduğu ülke olan Türkiye’nin zaman dağılımı profili, cinsiyet eşitliği açısından da çarpıcı sonuçlar yansıtıyor. Şekil 1.’de OECD üyesi ülkelerde 15-64 yaş arası kadın ve erkeklerin ücretli işlere ayırdıkları zaman

¹ Bu bilgi notunu hazırlayan KEFA üyesi Emel Memiş’e ve Ankara Üniversitesi SBF İktisat bölümü araştırma görevlisi Uğur Akkoç’a; çalışmaya katkıda bulunan KEFA üyesi Gülşay Toksöz’e teşekkürlerimizi sunarız.

görülebilmektedir. Buna göre, Türkiye’de erkekler ücretli işlere günde ortalama 4 saat 44 dakika zaman ayırmakta. Buna karşın aynı dönemde kadınların ücretli çalışma süresi günde ortalama yalnızca 1 saat 56 dakika.² Ücretli çalışmada, cinsiyet farkının en yüksek olduğu 2006 verisi ile 1., 2015 verisi ile 3. ülke Türkiye. Bu cinsiyet farkı işgücü katılım oranlarından takip edilebilir. TÜİK tarafından yapılan 2016 Hane halkı İşgücü Anketine göre 15-64 yaş arası kadınların işgücüne katılım oranı sırası %36.2 iken, aynı yılda bu oran OECD ülkeleri için ortalama %63.6.

Şekil 1.OECD Ülkelerinde Ücretli İşlere Ayrılan Ortalama Zaman (15-64 Yaş Arası)

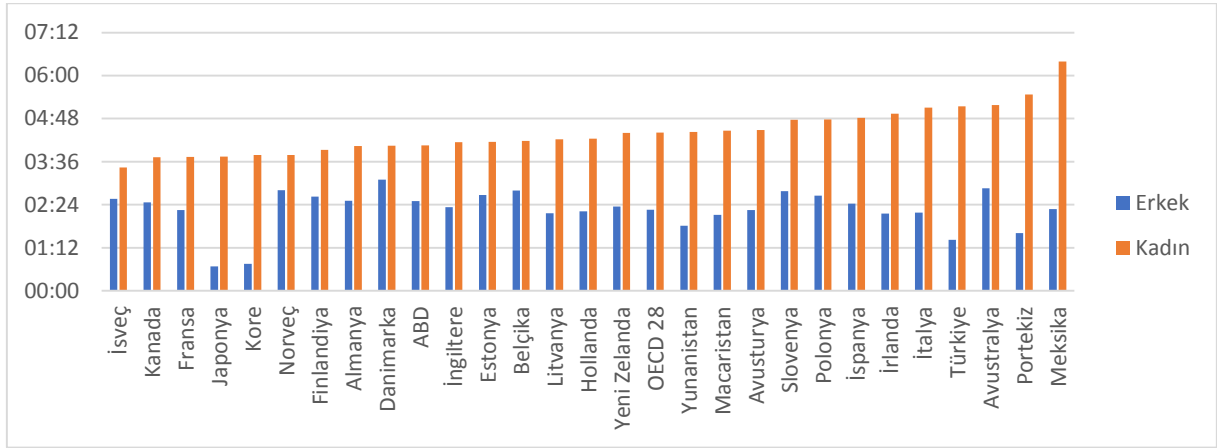
Kaynak: OECD Zaman Kullanımı Verisi (2016)

Türkiye, OECD üyesi ülkeler arasında kadınların ücretsiz çalışma saati en uzun olan ülkelerden biri

Ancak bu, Türkiye’de kadınların erkeklere kıyasla daha az çalıştığı anlamına gelmiyor. Cinsiyet eşitsizliği yalnızca ücretli işlerde geçerli bir durum değil ve hane içinde cinsiyetçi iş bölümünün sonuçlarından biri. Ücretli işlerdeki dağılıma benzer şekilde, ücretsiz hane içi işlere ayrılan zamanda cinsiyet farkının en yüksek olduğu ülkeler Türkiye ve Meksika. Türkiye’de 15-64 yaş aralığındaki kadınlar zamanlarının, günde ortalama 5 saat 8 dakikasını ücretsiz hane içi işlere ayırırken, erkeklerde bu süre yalnızca 1 saat 25 dakika.

² Buradaki ortalama süre işgücü piyasasında çalışan ve çalışmayan 15-64 yaş kadın nüfusuna aittir. Zaman kullanımı anketlerinde, anketin yapıldığı günde söz konusu faaliyete zaman ayrılmadığı takdirde, değer sıfır olarak girilir ve ortalama bu sıfırlar da hesaba katılır. İşgücü dışında kalan kadın nüfusunun büyüklüğü, ücretli iş karşısında yer alan sıfır değerli gözlem sayısını da belirler. Ülkeler arası karşılaştırmada kullanılan verilerde işgücü piyasasında çalışan/çalışmayan ayrımında bilgi sunulmadığından, tüm nüfusu temsil eden ortalamalar kullanılmıştır. Sadece istihdamda olanların ortalama süresine bakıldığında Türkiye’de ücretli çalışma saati kadınlarda günde 4 saat 32 dakika, erkeklerde ise 6 saat 25 dakikadır. Ücretli ve ücretsiz toplam çalışma süresine bakıldığında, istihdamda yer alan erkeklerde ortalama çalışma süresi günde 7 saat 11 dakika iken kadınlarda 8 saat 3 dakikadır (TÜİK, 2015).

Şekil 2. OECD Ülkelerinde Ücretsiz İşlere Ayrılan Ortalama Zaman (15-64 Yaş Arası)

Kaynak: OECD Zaman Kullanımı Verisi (2016)

Ücretli ve ücretsiz toplam çalışma saatine bakıldığında kadınlar (7 saat 4 dakika) erkeklere kıyasla (6 saat 10 dakika) günde yaklaşık 1 saat daha uzun çalışmakta.

Evlilik ve ebeveynliğin kadınların istihdam oranlarını olumsuz etkilediği bilinmekte. Tablo 1'de evli çekirdek hanelerin yaşam seyrine göre istihdam oranları verilmekte. Evli kadınların istihdam oranları, erkeklere göre çocuk sahibi olmadan önce de çok düşük ve çocukların gelişimi ile bu oran yarı yarıya azalmakta. Çocuklar okul çağına ulaştığında, kadın istihdamında artış gözlemliyoruz ancak ebeveynlik öncesi orana geri dönmüyor (Tablo 1).

Tablo 1. Hanetipi ve Cinsiyete Göre İstihdam Oranı (2014-15)

Çekirdek Haneler	Kadın	Erkek
Çocuksuz evli haneler (kadının yaşı <46 yaş)	55%	97%
Çocuklu evli haneler (ortalama çocuk yaşı < 6 yaş)	25%	96%
Çocuklu evli haneler (6 yaş < ortalama çocuk yaşı <15 yaş)	36%	92%
Çocuklu evli haneler (15 yaş < ortalama çocuk yaşı < 25 yaş)	33%	73%
Orta yaş çocuksuz haneler (44 yaş < kadının yaşı <60 yaş)	26%	51%
Çocuksuz ileri yaş haneler (her iki yetişkin > 59 yaş)	11%	24%

Kaynak: Kongar ve Memiş (2018), TÜİK Zaman Kullanımı Verisi (2014-15)

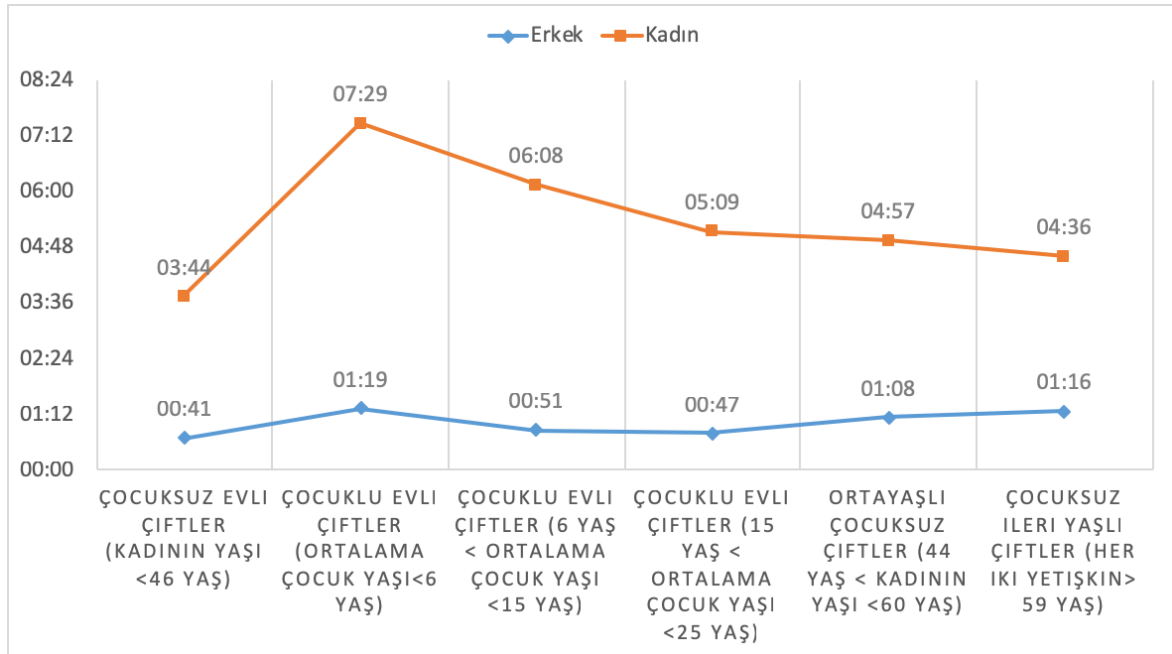
Ücretli ve ücretsiz çalışma bakımından cinsiyet açığı küçük çocuklu ebeveynlerde en yüksek düzeyde. Hem kadınların hem de erkeklerin ücretsiz çalışma süreleri ebeveynlikle birlikte artış gösteriyor ancak bu değişim erkekler için günde yaklaşık kırk dakika iken kadınlar için üç saat (Şekil 3). Ücretsiz çalışma süresindeki cinsiyet farkı, çocuklar büyüdükçe ve ebeveynler yaşlandıkça daralıyor. Evli kadınların ev işleri süreleri yaşam döngüleri boyunca pek fazla

değişiklik göstermezken, erkekler ancak yaşlandığında genç erkeklere göre ev işlerine biraz daha fazla zaman harcıyor (Şekil 3). Ücretli işteki cinsiyet açığı da 6 yaşından küçük çocukları olan genç çiftler arasında en büyük: evde ve bakım işlerinde 6 saat ve 24 dakika daha fazla zaman harcayan annelere kıyasla, genç babalar ücretli işte 5 buçuk saat daha fazla zaman harcıyor.

2006 yılı verisi ile 2014-15 arasında yapılan karşılaştırmalar yaklaşık on yıllık dönemde düşük de olsa bazı değişimlerin olduğunu gösteriyor ancak bu değişimler en çok çocuksuz genç yetişkinlerde. Öte yandan, 6 yaşından küçük çocuğu olan genç anneler, 2014-15 yıllarında bakım faaliyetlerine on yıl öncesine kıyasla daha fazla zaman harcıyor.

Altı yaşından küçük çocukları olan kadınlar, ücretsiz bakım faaliyetlerine (bakım işlerinde üç saat ve ev işlerinde bir saat daha fazla olmak üzere) çocuksuz genç kadınlardan yaklaşık 4 saat daha fazla zaman harcıyor. Çekirdek hanelerde yaşayan kadınların ücretsiz çalışma süreleri, yaşamın sonraki evrelerinde (ev işi ve bakım çalışma süresinin toplamı) de yaklaşık beş saatte kalmaya devam ediyor, kadınlar emekliliğe geçtiklerinde düşük de olsa bir azalma gözleniyor. Erkeklerin ise ortalama ücretsiz çalışma süresi farklı yaşam evrelerinde yaklaşık bir saat kadar ve bu süre en fazla on dokuz dakika değişim gösteriyor.

Şekil 3. Yaşam Seyrine Göre Ücretsiz İşlere Ayrılan Ortalama Zaman, 2014-15

Kaynak: Kongar ve Memiş (2018).

Sonuç

Verileri özetlemek gerekirse, öncelikle Türkiye’de çalışanların ücretli çalışma yükü çok ağır. İkinci olarak Türkiye, OECD üyesi ülkeler arasında ücretli çalışma ve ücretsiz hane içi emek açısından cinsiyet farkının en yüksek olduğu ülke konumunda. Son yıllarda kadınların işgücüne katılım oranlarında bir artış söz konusu olmasına rağmen, diğer OECD üyesi ülkelere kıyasla halen çok düşük. Bu durumun nedenleri düşünüldüğünde, toplumsal yapı ve işgücü piyasasındaki çalışma koşulları ön plana çıkmakta. Ayrıca, işgücü piyasasının esnek çalışma koşulları ücretli çalışma yükünü de arttırıyor.

Türkiye’de cinsiyetçi iş bölümünün yanında kamusal bakım hizmetlerinin yetersizliği ve özellikle çocuk bakım yükünün hanelere bırakılmasının sonucu ücretli-ücretsiz çalışma süresi açısından derin cinsiyet eşitsizliği olarak karşımıza çıkıyor.